

אוניברסיטת בר-אילן

המחלקה להיסטוריה כללית

קורס מס' 18-315-01 מקורות למסעי הצלב

שנת לימודים: תשע"ד

מרצה: פרופ' איוון פרידמן

התפתחות השריון הצלבני על פי המקורות בני התקופה

מגיש: אולג שינדלר

מ.ז. : 327293007

olegshindler@gmail.com

תאריך הגשה: 25.05.2014

תוכן

מבוא

סוגיות ובעיות של מחקר השריון הצלבני

התפתחות של שריון הגוף האירופאי במהלך מסעות הצלב

התפתחות הקסדות של הצלבנים במהלך מסעות הצלב

התפתחות של מגנים ונשק של אירופאים במהלך מסעות הצלב

סיכום

מבוא

כיצד נראה הלוחם האירופאי שהשתתף מסעות הצלב? באיזה שריון הוא הצטייד? השאלה הזאת אינה פשוטה כל כך. התרבות הפופולארית המודרנית מלאה בטעויות היסטוריות. סרטים הוליוודיים מציגים תמונות שאינן נאמנות לעובדות ההיסטוריות מטעמי שיקולים מסחריים, כמו הצורך ביצירת מתח ואידיאל גיבור. נפוצות מאוד הסצנות כאשר הגיבור הראשי בסרט "היסטורי" נלחם בקרב קשה ומרתק נגד המון אויבים, ואותו גיבור המנצח אינו חובש קסדה, למרות שבקרב האמיתי היה קשה לשרוד, ובוודאי שללא קסדה הסיכויים נמוכים יותר. הבעיות המרכזיות של תיאור וסיווג של לוחם של ימי הביניים בתרבות הפופולארית הן הצגה מטעה של עטית השריון שלא מותאמת לתקופה המתוארת, שיבוש גיאוגרפי – כאשר משתמשים בצירופים לא הגיוניים ממקומות בעלי מאפיינים שונים ללא שום ראייה ממשית שאכן כך היו, ונוסף לכל – חוסר ההבנה של אסטרטגיות הלחימה של הלוחם המדיאוליי.

לשריון בימי הביניים היו שתי פונקציות עיקריות: הגנתית וחברתית-מעמדית. עבודה זו תהיה ניסיון לעשות סדר בסוגיות הנזכרות בכוונה לענות על השאלה העיקרית: איך היה נראה לוחם האירופאי שהשתתף במסעות הצלב? מה ניתן לדעת על מבנה המעמדי של חברה הנוצרית-הצלבנית? המטרות המשניות של עבודתי הן סיווג ותיאור של סוגי השריון השונים. היבט אחר של המחקר שלי יהיה לעקוב אחר ההתפתחות של השריון על מנת להגדיר כיצד שודרג ציוד הלחימה במהלך מסעות הצלב ולהוכיח קשר ישיר בין כיבוש ואובדן של ירושלים לאבולוציה של השריון ולהראות דוגמאות של השפעה הדדית של מזרח ומערב לאבולוציה זו. בנוסף, שריון הלוחמים הינו מדד נוסף שמאפשר לבחון את ההבדלים בין מעמדות בחברה אירופאית.

כדי לענות על השאלה כיצד היה נראה לוחם של הצבא הצלבני אסתמך בעבודתי על עובדות העוסקות בניתוח של מקורות ראשוניים ופרשנויות שלהם. בנוסף אדגים את ההשפעה המזרחית על תורת הלחימה האירופאית ואתאר את הסוגיה המורכבת של אובדן מידע מהמקורות המתורגמים ובכך אציין את החשיבות האולטימטיבית של עבודה עם המקורות הכתובים בשפה מקורית.

ראשית צריך ליצור רשימה של פריטים למחקר ולשם כך אנו חייבים לפנות למקורות הראשוניים שיכולים לספר על הציוד הצבאי ששימשו את הצלבנים במהלך מסעות הצלב. המקור שעומד בקריטריון זה הינו תקנון מסדר הטמפלרים. הוא כולל בתוכו את הרשימה של ציוד ההגנה הנדרש ללוחמי המסדר. קיימות כמה גרסאות של המסמך הזה. כפי שידוע, תרגום משפה לשפה אף פעם אינו מדויק במאה אחוז ולכן תמיד יש סיכוי לאובדן מידע. כדי להתגבר על קושי זה בעבודה עם תרגומים, השתמשתי בשיטה של הצלבת הגרסאות המתורגמות וניסיון אישוי של המידע. בתוך כך השתמשתי בגרסא הצרפתית וגם בתרגום לאנגלית הכולל 76 פרקים. בעזרתם אגלה באילו שריונות השתמשו במסעות הצלב ואצביע על הבדלים בתכנים של הגרסאות.

התקנון הלטיני התקבל בשנת 1129 בכינוס המועצה של בישופים ואנשי דרג נוספים בעיר טרואה. אין מידע מדויק מתי התקבל התקנון הצרפתי אבל ההשערה המקובלת שזה קרה לאחר פרסום של בולה אפיפיורית של אינוקנטיוס השני, "Omne Datum Optimum" ב-29.03.1139, שנתנה אישור רשמי למסדר והכריזה על הגנת מסדר הטמפלרים ע"י הכנסייה. כתיבת התקנון הצרפתי קרתה לא מאוחר מ-1187, כאשר נפלה ירושלים. הוכחה לכך נמצאת בסעיף 200 שמסדיר את התהליך של בחירת מגיסטר החדש שחייב להיות בעיר ירושלים. לכן, המסמך נכתב לפני נפילתה של העיר הקודש¹. מכאן - ציוד הלחימה שמוזכר בתקנון הטמפלרי היה רלוונטי לתקופה מ-1139 עד 1187.

התקנון הטמפלרי מפרט את ציוד הלחימה שעליו מחויבים היו אביר וסרג'נט – שני המעמדות של הלוחם מן השורה. בסעיף 138 מתואר הציוד של אביר והוא כלל: שריון טבעות "l'haubert", מכנס ברזל "les chaucés de fer", קסדה "le heaume", כובע ברזל "le chapeau de fer", מגן "l'écu", בגד עם סמל הרלדי שלבשו מעל השריון הטבעות "le jupon d'arme", מגני כתפיים "les espalières" ונעליים צבאיות "les souliers d'arme"². הציוד של סרג'נט מתואר בסעיף 141 ומציינים בו שהינו זהה לזה של האבירים למעט כמה פריטים וכלל שריון טבעות ללא שרוולים "l'hauberjon sans manche", מכנס ברזל ללא לכפות הרגליים "les chausses de fer sans avant-pied", וכובע ברזל "un chapeau de fer"³.

1Melville Marion, *La Vie des Templiers*, Paris, 1974, p. 44

2Alain Desgris, *Organisation et vie des Templiers: sociologie féodale d'Orient et d'Occident*. Paris, 1997, p. 171-172

3Alain Desgris, p. 200

ההבדל הראשון שבולט בעין כאשר משווים את המקור והתרגום הוא חוסר הדיוק במושגים – שריון הטבעות של אביר זה "haubert", ושל סרג'נט זה "hauberjon". בתרגום של ג'ודאית אפטון-ווארד היא השתמשה באותו מושג "hauberk"⁴. ההבדל בין שני השריונות האלו מצוין בטקסט: שריון ללא שרוולים של הסרג'נט. מריון מלווי, בפרשנותו של התקנון, מסביר את זה עוד יותר במדויק – הוא טוען ש-"haubert" זה שריון מלא של אבירים ו-"hauberjon" מתכוון להצי של "haubert" ששייך לסרג'נטים⁵. בטקסט המקורי של התקנון, אבירים מחויבים לשני הסוגים של הקסדה, כאשר התרגום מטעה את הקורא משל יש אלטרנטיבה לבחור רק אחד מן הסוגים. בתרגום של אפטון-ווארד ללא סיבה מופיע מעיל מרופד "arming jacket" כאשר בטקסט המקורי במקומו מופיע מגן כתפיים – "les espalières". נעליים צבאיות "les souliers d'arme" אחרי תרגום מקבלות תיאור נוסף ללא הצדקה – שהם עשויים מטבעות⁶.

כבר לאחר השוואה בסיסית בין הטקסטים ברור שאסור להסתמך על התרגום האנגלי בלבד, ולפיכך ערכתי חיפוש נוסף אצל פרשנים צרפתים שניתחו את הטקסט של התקנון הטמפלרי. מריון מלווי הסביר את הבלבול הקשור לפריט בשם "les espalières" – ראשית המושג הזה באמת שימש לשמו של הבגד התחתון- שהיה מעיל מרופד מתחת לשריון הטבעות, אך עם ההתפתחות של נשק ושריון כאשר המעיל הזה קיבל את השם "gambeson", המושג המקורי קיבל משמעות של מגן כתפיים⁷.

כדי להראות שאובדן המידע בתרגומיים עקב אי-הבנה או הבנה שגויה של תורת הלחימה במסעות הצלב ע"י המתרגמים אינה מקרית, אביא עוד דוגמה בה מתקיים שיבוש של עדויות. המקור הראשוני שסייע לי למצוא שגיאות על השריון של הצלבנים הינו סיפורו של ז'אן דה ז'ואנוויל. הוא היה כרוניקאי צרפתי אשר חבר למלך לואי התשיעי, המכונה לואי הקדוש. ז'ואנוויל השתתף במסע צלב השביעי (1249-1254), לכן העדויות שלו על השריון האבירים

4J.M. Upton-Ward, *The rule of the Templars the French text of the Rule of the Order of the Knights Templar*. Woodbridge, Suffolk, 2008, p. 53, 54

5Melville Marion, p. 110-11

6J.M. Upton-Ward, p. 53

7Melville Marion, p. 110

יכולות לחשוף מידע נוסף בסוגיה. יותר מכך, בעזרת פורטל אינטרנט "Gallica", שהינו ספרייה אלקטרונית של מסמכים וספרים צרפתיים, קיבלתי יכולת להשוות את הצרפתית המודרנית לצרפתית העתיקה⁸.

הדוגמאות הבולטות של מידע שגוי או מידע חלקי נמצאות בסעיפים 241 ו-256 בסיפורו של ז'ואנוויל. בסעיף 241 מספרים לנו על הקרב אל-מנצורה בפברואר 1250. במהלך הקרב, סרצנים שיגרו חצים רבים אל מעבר לעמדות של הצלבנים. ז'ואנוויל מספר שהוא מצא איזשהו בגד, אשר עזר לו להגן על עצמו במהלך הלחימה. הסעיף 256 מספר על התקיפה של המחנה של צלבנים, כאשר ז'ואנוויל נאלץ לקום משינה ולהלחם על חייו.

אני אביא תרגומים לאנגלית של אטל וודג'ווד, תרגומים לצרפתית של נטליס די וואי וטקסט המקורי של ז'ואנוויל. התרגום לאנגלית של אטל וודג'ווד הוא משנת 1906⁹. התרגום הזה נחשב כמוצלח מאוד ופורסם מחדש: ב-2010¹⁰. התרגום הצרפתי שיעזור לי לבדוק את הדברים הינו בתרגום של נטליס די וואי שנעשה עוד ב-1874¹¹. גם במקרה הזה אני מתעלם ממהדורות חדשות כמו של ז'אק מונפריין¹². המהדורות והתרגומים המודרניים מאבדים את המידע, לפיכך אני מעדיף להיעזר בתרגומים כמה שיותר עתיקים. המהדורה הכי מוצלחת של סיפורו של ז'ואנוויל – היא תרגום של נטליס די וואי, אשר התייעץ עם פרופסור קישרה בנוגע לטרמינולוגיה צבאית. אדון קישרה היה פרופסור לארכיאולוגיה ונתן יעוץ מקצועי למתרגם¹³. סיבה אחרונה לבחירתה של המהדורה של 1874 היא היכולת להשוות בין טקסט המקורי של ז'ואנוויל לתרגום של די וואי.

הנה ציטוטים מהתרגום האנגלי של וודג'ווד:

- בסעיף 241: "I found a Saracen's oakum tunic" – שימו לב על המילה "tunic";

8Gallica - Bibliothèque nationale de France. Bibliothèque numérique: <http://gallica.bnf.fr>

9 Jean de Joinville, The memoirs of the Lord of Joinville. Trans. by Ethel Kate Wedgwood, London, 1906

10Jean de Joinville, The memoirs of the Lord of Joinville. Trans. by Ethel Kate Wedgwood, Whitefish, Montana, 2010

11Jean de Joinville and Natalis de Wailly. Jean, sire de Joinville: Histoire de Saint Louis ; Credo ; et Lettre à Louis X. Paris: Librairie de Firmin Didot frères, fils et cie, 1874

12Jean de Joinville. Vie de Saint Louis. Paris: Dunod, 1995

13Joinville, Natalis de Wailly, p. 462

- בסעיף 256: "I got up, and slipped a tunic over my shoulders" – מכאן ניתן לשאר שהוא לבש איזשהו בגד אזרחי¹⁴.

לפי תרגום של די וואי, הבגדים הנזכרים בסעיפים האלה מתוארים בצורה הבאה:

- בסעיף 241: "je trouvai une veste rembourrée d'etoupes a un Sarrasin" – אני מצאתי מעיל מרופד של סרצנים;

- אותו ביטוי כתוב בסעיף 256: "j'etai une veste rembourrée sur mon dos" – שמתי את המעיל המרפד על הכתפיים¹⁵.

על מה בדיוק מדובר כאן? התשובה נמצאת בטקסט המקורי בצרפתית הארכאית שבה כתב ז'ואנוויל. הביטויים המקורים הם:

- בסעיף 241: "je trouvai une gamboison d'estoupes a un Sarrazin";

- בסעיף 256: "j'etai une gamboison en mon dos"¹⁶.

כאשר פונים למקור, העדויות הופכות להיות לגמרי ברורות, תרגום לאנגלית של וודג'ווד מספר לנו על בגד אזרחי "oakum tunic". בצרפתית המודרנית של די וואי מדובר על מעיל מרופד "veste rembourrée", כאשר ז'ואנוויל עצמו התכוון למשהו קונקרטי מאוד עם תפקיד צבאי מסוים – "gambeson". כפי שאנו כבר יודעים הבגד המרופד הנקרא "gambeson" היה שייך לשריון הלוחם, שעליו לובשים את שריון הטבעות. חשוב ביותר לפנות למקורות הראשונים כדי לא לאבד עובדות אמיתיות. בנוסף, מצאנו שהתרגומים הצרפתיים העתיקים הנאמנים יותר למציאות מאשר התרגומיים האנגליים המודרניים יותר. לפיכך, אשתמש במושגים הצרפתים לשמות של ציוד הצבאי של הצלבנים.

¹⁴Joinville, Ethel Wedgwood, p. 49, 55

¹⁵ Joinville, Natalis de Wailly, p. 133, 141

¹⁶Joinville, Natalis de Wailly, p. 132, 140

התפתחות של שריון הגוף האירופאי במהלך המסעות הצלב

כפי שצינתי קודם, הטקסט של התקנון הטמפלרי נכתב בין השנים 1139 עד 1187. כלומר, ציוד הלחימה המפורט בו היה עדכני למסעות הצלב השני והשלישי. אך ניתן לשער שהיא הייתה אקטואלית גם לתקופה מוקדמת יותר, שכן היא מפרטת את הציוד של הצלבנים גם במסע הצלב הראשון. כדי להוכיח את השערתני ניתן לפנות לחוקרים של שריון של ימי הביניים. אוורט אוקשט וקלוד בלר נשענים על התיאוריה של המשכיות של תורת הלחימה האירופאית ואבולוציית שריון הדרגתית.

לפני התקופה הצלבנית ציוד הלחימה האירופאי עדיין מאופיין ע"י שרידי ההשפעה של האימפריה הרומית שנכבשה ע"י הגרמנים מהמזרח, ולאחר מכן מושפע כתוצאה מתקופת הפלישות הנורמניות. אוורט אוקשט, טען שהשריון של הלוחמים האירופאים לא השתנה מאז התקופה הברברית. לפי אוקשט, הפרשים הגותיים שכבשו את איטליה במאות החמישית והשישית לא היו שונים בשריונם מהלוחמים של וויליאם הכובש שכבש את אנגליה ב-1066 או צלבנים של מאות ה"ב והי"ג".¹⁷

אחד מהמקורות שמספרים לנו על השריון של הנורמנים הוא שטיח באייה ודבר ראשון שבולט בעין כשמתבוננים בו זה שאין שום הבדל בין ציוד הלחימה של הנורמנים ואנגלו-סקסים – שני הצבאות זהים לחלוטין, מצוידים בשריון הטבעות, קסדה ומגן. אקשוט מדגיש שטכנולוגיה של עשיית בד של טבעות הייתה זהה לסריגה ולכן גם אימצו את מלאכה זו להכנת שריון הטבעות. הגיוני שכתוצאה מכך גם אלמנטים שונים של השריון העשויים מטבעות קיבלו שמות של בגדים רגילים – חולצה, מכנס, כפפות, קפוצ'יון וכו'.¹⁸

קלוד בלר טוען ששריון הטבעות הינו הטכנולוגיה הדומיננטית בהיסטוריה צבאית של ימי הביניים בכלל ובמסעות הצלב בפרט. לפרק על תקופה בין כיבוש הנורמני ב-1066 ובין שנת 1250 הוא קורא "תקופה של שריון הטבעות" (The Age of Mail). בלר חילק את כל שריון הגוף לשלוש קטגוריות: "שריון הטבעות", "שריון רך" ו"שריון פלטות הברזל".¹⁹

¹⁷Ewart Oakeshott, *A Knight and His Armor*, Chester Springs, 1997, p. 13-14

¹⁸Ewart Oakeshott, p. 10

¹⁹Claude Blair, *European Armour*, New York, 1959, p. 19

נחזור שוב לתקנון הטמפלרי. המסמך הזה מאפשר לנו ללמוד על שני מושגים שמכנים את שריון הטבעות של הצלבנים במאה ה"ב: - "haubert" ו-"hauberjon". החוקרים מעדיפים להשתמש במושג "coat of mail". אבל האם המושגים האלו הינם היחידים שמגדירים את שריון הטבעות של ימי הביניים?

על מנת לענות על שאלה זאת אנו יכולים לפנות לשירה בת התקופה. המקור שיעזור לנו להתוודע לשלל העיצובים של שריון הטבעות, שמגן על גופו של צלבן, זה שירת אמברואז. ברשימת מילים של מהדורה של גסטון פאולין מופיעים התיאורים הבאים בהקשר של שריון הטבעות: "hauberc" (בית 3567), "haubers" (1643), "auberc" (3574), "hausberc" (3567), "haubercs" (4981), (1677)²⁰.

כפי שראינו בתקנון הטמפלרי, לשריון הטבעות של סרג'נט אין שרוולים. אך תיאור הזה אינו מדויק. אין אף הוכחה לזה במקורות ארכיאולוגיים או באיורים מתקופות של מסעות הצלב. האמת פשוטה יותר – מתרגמים המודרניים שאינם מכירים את המציאות ולא מומחים בעניין של שריון הבינו את הביטוי "sans manche" בצורה שגויה. ישנם שרוולים קצרים יותר, עד המרפק, בשריון הטבעות של סרג'נטים. מובן מאליו שסרג'נטים משתייכים למעמד נמוך מזה של האבירים ואינם אצולה. מכאן המצב הסוציו-אקונומי הנמוך יותר של הסרג'נטים מסביר את קנייתו של שריון מאיכות ירודה יותר. לפיכך, "hauberjon" זה שריון הטבעות שדורש פחות עבודה והעובדה הזו מוזילה אותו. "hauberjon" כשריון הטבעות עם שרוולים קצרים – היה זול יותר מ-"haubert".

אותה קורלציה ניתן למצוא במכנסי ברזל של אביר ושל סרג'נט. אוורט אוקשט מתאר את המיגון רגליים של אביר "les chausses de fer" כמכנס שהיה צמוד מכפות הרגליים ועד הירך. ניתן לראות אותו בציור מספר 11 בספרו A Knight and His Armor²¹.

הטענה שמכנס הברזל של הסרג'נטים הוא ללא מיגון לכפות רגליים "les chausses de fer sans avant-pied", גם היא הבנה לא נכונה של הקונסטרוקציה של המכנס. ההבדל טמון בכך שמכנס של אביר עטף את הרגל כולה, ושל סרג'נט רק מקדימה ובצדדים. הבדל נוסף הוא שמכנס הברזל שלהם כלל פחות טבעות ולכן היה זול יותר. קלוד בלר מצביע שהשימוש במכנס כזה מתחיל בסביבות שנת 1150²².

20Ambroise et Gaston Bruno Paulin. *L'Estoire de la Guerre Sainte. Histoire en vers de la troisième croisade, 1190-1192*, Paris, 1897, p. 499

21Ewart Oakeshott, p. 17-18

22Claude Blair, p. 28

הבסיס לשריון הגוף של הצלבן הוא "בד של טבעות ברזל" שמהם נעשה שריון גוף וידיים, בצורה של חולצה, ושריון רגליים, בצורה של מכנס. אך התקנון הטמפלרי לא מזכיר עוד שני אלמנטים של שריון הלוחם שנעשה מהטבעות ברזל – כפפות וקפוצ'ון. אמברואז גם מזכיר את הקפוצ'ון מטבעות: "Un sergent était dans le fossé, armé d'une coiffe de mailles et d'un haubert et d'une cote piquée"²³.

כפפות וקפוצ'ון לעיתים קרובות היו מחוברים לחולצה, כלומר ל-"haubert". בלר כותב שכפפות כאלה, שנקראו "mufflers", נחשבו לפופולאריים ברבע האחרון של המאה ה-12²⁴. בלר מנתח את השטיח מבאיה ומכריז שרוב הלוחמים לובשים קפוצ'ונים עשויים מטבעות – בכוונה ל-"coif". הוא טוען שהאלמנט הזה היה מאוד מפורסם גם אצל הצלבנים לאורך כל מאה ה-12²⁵.

אורט אוקשט גם טוען שבסוף המאה ה-12 "haubert" עבר שיפור טכנולוגי. במהלך התקופה מ-1175 עד 1250 כפפות מטבעות וקפוצ'ונים מטבעות כמעט תמיד היו מחוברים עם שריון גוף²⁶. כלומר haubert של אמצע מאה ה-12, היה שריון אחד, עשוי מטבעות, שעטף את הגוף, ראש (coif) וידיים (כולל כפות ידיים) של האביר.

דוגמא טובה לשריון כזה של האביר נמצאת במצבה של ז'אן השני מאלייה. ידוע שהוא יצא לארץ ישראל בשנת 1240 ויש סבירות שהוא היה באשקלון בשנים 1240-1241. בכל מקרה ב-1244 הוא חזר לצרפת ומת ב-1248. ידוע גם שהבנים שלו השתתפו במסע הצלב השביעי יחד עם לואי התשיעי²⁷.

לפי המצבה של ז'אן מאלייה אנו יודעים כיצד היה נראה השריון שלו. הוא כלל בגד תחתון מרופד, שריון גוף עשוי מטבעות וחולצה הרלדית "cotte d'arme". הלמוט ניקל, ממוזיאון מטרופולין בניו יורק, מצביע על כך ששריון הטבעות, הכפפות והקפוצ'ון מחוברים ביניהם ומה שחשוב לנו הוא מדגיש שזו היה השריון הטיפוסי של האביר הרוכב בתקופה של מסע צלב השביעי²⁸.

23Ambroise, p. 372

24Claude Blair, p. 29

25Claude Blair, p. 24-25

26Ewart Oakeshott, p. 15

27Michael Norris and Rebecca Arkenberg, *Medieval art: a resource for educators*, New York, p. 103-104

בחלק השני של המאה הי"ג, מיגון ראש עשוי מטבעות עובר אבולוציה שגורמת לחלוקתו לשני סוגים – "coif" ו-"aventail" ("camail" - בצרפתית). קויף נשאר להיות קפוצ'ון מטבעות שמחובר לשריון גוף, כאשר "aventail" הפך להיות בד טבעות שהתחבר לקסדה במקום השריון גוף. לפיכך "aventail" הוא חתיכה של בד טבעות ששימש כתוספת לקסדה, למיגון של פנים וצוואר. צריך לציין שבמחצית הראשונה של המאה הי"ג, קפוצ'ונים עצמם "coif" לעיתים היו מחוברים לשריון הטבעות ולעיתים היו אלמנט נפרד. קפוצ'ונים נפרדים, בנוסף לכיסוי ראש, כיסו גם את החלק העליון של הכתפיים, שכמות, צוואר ועורב²⁹.

לפי אוקשט, לאחר 1250 "haubert", שוב הפך להיות שריון הגוף בלבד, כאשר קפוצ'ון "coif" נפרד ממנו להיות שוב מגן עצמאי³⁰. יותר מכך, השילוב של "coif" ארוך ו-"haubert" הכפיל את רמת המיגון של האביר באזור הכתפיים ועצם הבריה, מפני מכות חותכות מלמעלה.

ברשימת הפריטים של ציוד הלחימה הזכרתי את הבגד המרופד שעליו לבשו את שריון הטבעות. תפקידו היה ליצור שכבת מיגון מפני מכות. את הסוגיה סביב המעיל המרופד ניתן להסביר בגלל חוסר הידע של חוקרים לגבי תחילת השימוש בפריט זה. קיימים כמה כינויים לבגד תחתון זה: "aketon", "gambeson" ו-"pourpoint"³¹.

אוקשט טוען ש-"gambeson" ו-"aketon" לא היו כל כך שונים. ההבדל הוא באטימולוגיה של המושגים. "aketon" במקור הינו מהמילה כותנה מהשפה הערבית - "על קתון"³², ו-"gambeson" בא מהשפות האירופאיות: המושג "gua mbaizo" בשפה פרובנסלית הופיע לראשונה באחד מהשירים של רמבו דה וואקירס שכתב את השירים שלו בין 1180-1207³³.

28Helmut Nickel, "A Crusader's Sword: Concerning the effigy of Jean d'Alluye" in *Metropolitan Museum journal*, Vol. 26 [1991], p. 126

29Claude Blair, p. 27

30Ewart Oakeshott, p. 15

31Claude Blair, p.33

32Michael Norris and Rebecca Arkenberg, p. 103

33Vladimir Agrigoroaei, "The Vlachs and the Troubadour. Brief Analysis of Three Poems by Raimbaut de Vaqueiras" in *Studia Patzinaka*, Vol. 6, [2008], p. 48

לפי קלווד בלר אכן היה הבדל בין הפריטים האלו. הוא טען ש-"pourpoint" היה מושג כללי לבגד מרופד, ושהמושג "aketon" שימש לבגד תחתון מתחת לשריון הטבעות, כאשר לאחר המאה הי"ג נלבש מתחת לשריון פלטות הברזל "coat of plates". לדעתו, המושג "gambeson" בהתחלה שימש רק כ-"surcoat" או "cotte d'arme" כי היה עשוי ממשי ועם הזמן הפך להיות בגד צבאי מרופד שלובשים מעל "aketon" או "haubert"³⁴.

לא ידוע על מקור מוקדם יותר שמזכיר את המעיל המרופד הזה ועל כן לא לגיטימי לטעון בביטחון מלא שהוא היה קיים באירופה לפני מסעות הצלב. כפי שציינתי המקור הלשוני של "aketon" לקוח מהמזרח, כאשר מקורה של מילה "gambeson" במערב, אך זהות מהותם של המושגים מאפשרת השערה שזוהי ההשפעה הראשונית להתפתחותו של שריון כתוצאה של מגע בין המזרח ומערב. בהא א דין מספר על שימוש המוני בבגד מרופד אצל האירופאים - כל לוחם רגלי לבש מתחת לשריון הטבעות משהו מרופד³⁵.

העדויות על שריון הגוף שתיארתי עד כה מראות לנו את השיטה של הגנת הגוף של הלוחם דרך שילוב של שכבה מרופדת ושכבה של ברזל. תוך כדי קריאת החומרים התגלה סוג נוסף של שריון האקטואלי לתקופה של מסעות הצלב. בטקסטים שונים מופיעים עדויות על "auberc jaserant". דויד ניקול טוען שזה יכול להיות אך ורק שריון הטבעות המוסלמי שנקרא "khazaghand"³⁶. את שריון זה מתאר אוסמה איבן מונקיד בדיאלוג שלו עם צלאח א דין. שני דברים מעניינים העולים מדיאלוג זה – המבנה שלו והתיאור שנותן אוסמה; השריון הזה מורכב משתי שכבות של שריון טבעות עטופות בבד מרופד בבטנה. כלומר זה שילוב של "gambeson" עם "haubert". בנוסף לכך, אוסמה קורא לאחד מהשריונות - "השריון פרנקי"³⁷. את המושג "auberc" אנו כבר פגשנו בבית מס' 3574 בשירתו של אמברואז, וזוהי למעשה צורה אחרת של מילה "haubert", אבל מה זה "jaserant"?

34Claude Blair, p.33

35Beha ed-Din, *Anecdotes et beaux traits de la vie de Sultan Youssof à Recueil des Historiens des Croisades. Historiens orientaux*. T. III. Paris, 1844, p. 251; [Baha'al-Din Yusuf Ibn Shaddad](#). *The rare and excellent history of Saladin: or, al-Nawadir al-Sultaniyya wa'l-Mahasin al-Yusufiyya*. Trans. By [Donald Sidney Richards](#). Aldershot, 2002, p. 170

36David Nicolle, *Warriors and Their Weapons Around the Time of the Crusades: Relationships Between Byzantium, the West and the Islamic World*, Farnham, 2002, p. 41

37Ibn Munqidh, Usama. *The book of contemplation: Islam and the Crusades*. Trans. by Paul M. Cobb, London, 2008, § Usama Receives a Gift-Horse; Усама ибн Мункыз, *Книга назидания*, М., 1958, c. 172-173

לדעתו של בלר, כינוי זה מקורו במילה ערבית "azaghand", המתארת את שריון הטבעות הסרצני אשר עטוף בשתי שכבות של בד מרופד³⁸. לפיכך האירופאים קוראים לשריון זה מוסלמי ומוסלמיים טוענים שהוא ממוצא פרנקי. ניתן לשער שזו דוגמא לשילוב והשפעה הדדית של מזרח ומערב.

אין לנו הוכחות חד משמעיות לשימוש רווח בבגדים מרופדים מתחת לשריון הטבעות במאה הי"ב, אך מעדויות של ז'ואנוויל אנו מגלים ש-"gambeson" הופך להיות חלק בלתי נפרד מצידוד הלחימה של הצלבנים באמצע המאה הי"ג. יותר מכך, להבדיל מהדרישות לשריון של סרג'נטים לכלול את "hauberjon" במאה הי"ב, כמו שמופיע בסעיף 141 של התקנון הטמפלרי, באמצע מאה הי"ג מקומו של "hauberjon" נתפס ע"י "gambeson". קלוד בלר טען שהשריון המרופד הפך להיות סוג שריון הגוף המועדף אצל הלוחמים הרגליים. הוא כותב שלפעמים "gambeson" היה שריון היחידי של הלוחם³⁹.

דוגמא לשימוש של שריון הטבעות על בגד מרופד אצל מעמד האבירי נמצאת בסעיף 256 של ז'ואנוויל. הוא מפרט שם שהוא הספיק לשים רק גמבזון בלי שריון הטבעות. דוגמא אחרת שמוכיחה את טענתו של בלר על השריון המלא של צלבנים שאינם אבירים או פרשים נמצאת בסעיף 258 אצל ז'ואנוויל. ז'אן דה וואזה, שהיה הכומר שלו, תקף לבדו שמונה סרצנים כאשר לבש רק "gambeson" ו-"chapeau de fer"⁴⁰.

בסיפורו של ז'ואנוויל קיימות עדויות נוספות על השריון. בסעיף 103 ניתן למצוא עדות חשובה על כך ששריון הטבעות "haubert" היה מזוהה עם האבירים בלבד, בדיוק כפי שאנו ראינו בתקנון הטמפלרי. לעובדה של שייכות ה- "haubert" לאבירים בלבד מספר לנו גם סעיף 272, כאשר ז'ואנוויל מודה לחיילים של גיום מפלנדריה שהגנו עליהם מפני האיום הסרצני, כי הם עצמם היו בלי שריונות. ז'ואנוויל מדבר על עצמו ועל "האבירים שלו"⁴¹.

בסוף של המאה הי"ג מסתיימת התקופה של מסעות הצלב למזרח התיכון. עליה בשימוש הקשתות שבאה מן המזרח ומאומצת ע"י האירופאים גורמת לשקיעה של עידן שריון הטבעות. המעבר ללחימה בעזרת חצים וקשתות מוצלבות

38Claude Blair, p. 23

39Claude Blair, p. 33

40Joinville, Natalis de Wailly, p. 140, 142

41Joinville, Natalis de Wailly, p. 60, 151

מעלה צורך בשדרוג הגמבזון ושריון הטבעות. יותר-ויותר אבירים מעדיפים שריון שמורכב מפלטות ברזל (coat of plates) במקום הטבעות⁴².

התפתחות הקסדות של צלבנים במהלך המסעות הצלב

בדומה לשריון הגוף, האמצעים להגנה על הראש של הלוחם בתחילת מסעות הצלב היו אותן קסדות שנשארו מהתקופה הנורמנית ומסיבה זאת קסדות אלה נקראות קסדות נורמניות. ניתן לראות אותן על הלוחמים של וויליאם הכובש וגם על הלוחמים האנגלו-סקסים על השטיח מבאיה. מכאן, ניתן לשער שלוחמים שיצאו למסע למזרח חבשו קסדות נורמניות הלוהות לאלו שחבשו ב-1066 לוחמים של וויליאם. הקסדות האלה לעיתים קרובות היו מגנות על הראש של הלוחם, אך ייחודן היה בפלטת ברזל שחיפתה על האף של הלוחם בעזרת לוחית המיועדת לכך.

כפי שצינתי קודם, מהתקנון הטמפלרי אנו מכירים שני סוגים של קסדות הטמפלרים. אלה היו "קסדת סיר" "le heaume" וכובע ברזל "le chapeau de fer". שתיהן מוזכרות גם אצל אמברואז: "De tous côtés, on voyait saisir les armures, revernir les heaumes et les chapeaux de fer"⁴³.

חוקר השריון בלר מסביר את התהליך של האבולוציה של הקסדות האלו מאותה הקסדה הנורמנית במהלך המאה הי"ב. הוא טוען שהתפתחו עוד כמה סוגים של קסדות אירופאיות. על פיו לאחר 1150, התפתחו 3 סוגים חדשים של קסדה שמופיעים בשם "cervelièr" ואחרי 1180 מתחיל השימוש בקסדות הצלבניות המפורסמות ביותר שאנו מכנים בשם קסדת סיר⁴⁴. דויד ניקול מתאר שאת קסדות "cervelièr" חבשו על הראש מתחת לקפוצ'ון של שריון הטבעות. אך כאשר גדלו חלקי ה-"cervelièr" שמגנים על רכות ועורף, נהגו הלוחמים לחבוש את הקסדות אלה מעל הקפוצ'ון⁴⁵.

42Michael Norris and Rebecca Arkenberg, p. 19

43Ambroise, p. 426

44Claude Blair, p. 30

45David Nicolle, *Arms and Armour of the Crusading Era, 1050-1350: Western Europe and the Crusader States*, Barnsley, 1999, p. 136

לביטוי "קסדת סיר" יש אטימולוגיה מעניינת. המקור לדגם של קסדת סיר באה מגרמנית. בגרמנית, הקסדה הזאת נקראת "topfhelm" – כאשר topf זה "סיר"⁴⁶. מעניין שחלק מהחוקרים האנגליים השתמשו במושג הזה כ-"tophel" m (במקביל למושג הזה השתמשו גם במושג "great helm") או קסדה עליונה, עקב זה שסוג נוסף של הקסדות האירופאיות – "cervelièr" היה קסדה התחתונה ועליה חבשו את "topfhelm"⁴⁷.

שימוש בקסדות סיר כבר בתקופה של תקיפתה של ירושלים ע"י צלאח א דין ניתן למצוא בסיפורה של מרגרט מבוורלי. בשירה של תומס מפרואדמון כתוב שהיא חבשה סיר במקום הקסדה. בטקסט המקורי בלטינית מופיע שהיא שמה סיר במקום קסדה על כתפיים. בתרגום לאנגלית מופיע: "a cauldron on my head for a helmet"⁴⁸. בתרגום לצרפתית מתוך "Bibliothèque des Croisades" של 1829 משתמשים במושג "casque"⁴⁹. כפי שצינתי קודם תרגומים בצרפתית, וגם תרגומים ישנים יותר, בדרך כלל מדויקים יותר. מכך, ניתן לומר שמרגרט אכן השתמשה ב-" (le heaume) topfhelm) ולא בסיר לבישול. לכך יש שתי הוכחות: בתרגום לצרפתית השתמשו במושג צבאי "casque" ובנוסף מופיע בטקסט תיאור שהקסדה שלה נשענת על הכתפיים - אחד מהמאפיינים טכניים של "topfhelm".

החוקר האוסטרי- וונדלין בהיים, שהיה המנהל של מוזיאון ההיסטוריה הצבאית בווינה בסוף המאה ה-19, טען שהמצאתה של קסדת הסיר הינה השלכה ישירה של מסעות הצלב הראשון והשני. הוא כתב שצורתה של הקסדה הנורמנית לא הגנה בצורה מספקת על האבירים ולכן הצלבנים הגרמניים הם אלה שלראשונה התחילו לחבוש את הקסדות סיר⁵⁰.

הקסדה הפופולארית ביותר במשך המאה הי"ב הייתה הקסדה הנורמנית. לטענתו של קלוד בלר השימוש בקסדות הנורמניות נמשך עד המחצית השנייה של המאה הי"ג אך להבדיל ממאה הי"ב הן כבר אינן הדגם הדומיננטי בקרב

46Wendelin Boeheim, *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig, 1890, s. 28-29

47Claude Blair, p. 34

48Margaret of Jerusalem/Beverly and Thomas of Beverly/Froidmont, Her Brother, her Biographer, <http://www.umilta.net/jerusalem.html>, retrieved 20.5.14

49J. Fr. Michaud and Joseph Toussaint Reinaud, *Bibliothèque des croisades*. Paris, 1829, V. III, p. 569-575

50Wendelin Boeheim, s. 27-28

הצלבנים⁵¹. יותר מכך, שרידים ארכיאולוגיים ומקורות כתובים מעידים על התפלגות סוגי הקסדות האחרות. אבירים ופרשים העדיפו למקסם את רמת ההגנה על ראשם ע"י שילוב של "cervelièr" עם "le heaume" ("topfhelm"), כאשר לוחמים רגליים העדיפו קסדות "פתוחות" שאפשרו ראייה טובה. הקסדות של הצלבניים הרגליים היו אותם כובעי ברזל (chapeau de fer) שכתוב עליהם ברשימת ציוד של הסרג'נטים של המסדר הטמפלרי⁵².

לגבי "topfhelm" וונדלין בהיים טוען שלמרות כל היתרונות שלו כקסדה מתקדמת המגנה על ראשו של הלוחם, היא גרמה סבל רב לאביר. קסדות סיר היו קסדות סגורות והקשו על הנשימה הסדירה של הלוחם. כתוצאה מכך אבירים העדיפו שלא לחבוש את "topfhelm" אלא רק אם היו חייבים⁵³.

עדות לכך ניתן למצוא בסיפורו של ז'ואנוויל (סעיף 243) אודות קרב אל-מנצורה; כאשר הוא לוקח מהמלך את קסדה מסוג "le hyaume" ונותן לו הקסדה שלו מסוג - את "chapel de fer" כדי לאפשר למלך "לנשום אוויר"⁵⁴. האפיזודה הזאת מוכיחה את העובדה שהבאנו, לאביר חייבים להיות גם קסדת סיר (le heaume) וגם כובע ברזל (chapeau de fer). צלבנים שלא היו אבירים לא יכלו להשתמש בשריון האבירי, בתוך כך גם לא בקסדת האבירים. לעומת זאת אבירים כן השתמשו בכל מגוון ציוד ההגנה.

מתוך סיפורו של ז'ואנוויל ניתן לאסוף מידע גם על הצלבנים וקסדותיהם. בקסדת סיר (le heaume) השתמשו מלך לואי עצמו (סעיפים 162, 228) וגוטיה דאוטרש (סעיף 174)⁵⁵. כפי שראינו כבר, ז'ואנוויל עצמו העדיף את כובע ברזל (chapeau de fer) במשך כל הספר (סעיף 256). באותו סוג של קסדה השתמש הכומר של ז'ואנוויל ז'אן דה וואזה (סעיף 258) וז'אן מג'נובה (סעיף 549)⁵⁶. כאן ניתן לזהות שני אבירים שאכן כבשו כובע ברזל.

---

51 Claude Blair, p. 20

52 Alain Desgris, p. 200

53 Wendelin Boeheim, s. 31

54 Joinville, Natalis de Wailly, p. 134

55 Joinville, Natalis de Wailly, p. 88, 96, 126

56 Joinville, Natalis de Wailly, p. 140, 142, 300

קודם לכן הזכרתי את התופעה של שילוב של שתי קסדות. בהיים גם כן מציין את אותה התופעה בכותבו שבאמצע המאה ה-13 אבירים חבשו כובע מרופד "callet", עליו שמו את "cervelièr" (הקסדה הזו בגרמנית נקראת "bacinet" או "nieder Beckenhaube") ומעל שני אלה כבשו את קסדת סיר⁵⁷.

התפתחות של הקסדות במחצית השנייה של המאה הי"ג מסכמת את תקופתה של הקסדה הנורמנית שיוצאת מהשימוש. לעומת זאת, השימוש בקסדות שהתפתחו על בסיסה - "topfhelm", "cervelièr", ו-"chapeau de fer" גדל והתרחב. בהיים מדגיש את החשיבות של קסדת סיר כקסדה המפותחת ביותר ואפילו מציין שניתן היה לזהות את הקסדות סיר של הצרפתיים ושל האנגליים ולהבדיל אותם מקסדות הסיר של הגרמניים. קסדות סיר "le heaume" ו-"great helm" היו עם ראש שטוח, כאשר "topfhelm" הגרמני היה חצי-עגול⁵⁸.

בהיים מצביע על מקור נוסף שהצלבנים מאמצים מהמזרח. בסיפורו של ז'ואנוויל נזכרת נקודה מעניינת בקרב של ז'אן מג'נובה עם סרצני אחד. ז'אן נותן לו מכה שמפילה את הטורבן של הסרצני וז'ואנוויל מסביר שטורקים חובשים טורבנים על הראש לפני תחילתו הקרב כדי לרכך את מכות האויב⁵⁹. אירופאים לומדים משיטה זו והחל מאמצע המחצית השנייה של המאה הי"ג צלבנים חובשים כובע בשם "lambrequin" בצרפתית או "helmdecke" בגרמנית, שאכן היה דמוי טורבן. פריט זה מילא תפקיד כפול: לרכך את המכות ולבודד את הקסדה שעשויה מברזל מפני החום⁶⁰.

פרט אחרון הקשור לשריון הראש מופיע בכל ביגוד מרופד המחויב להגן על גופו של הלוחם. כמו שאת שריון הטבעות לבשו מעל מעיל מרופד כך גם את הקסדה חבשו מעל כובע מרופד. קודם לכן הזכרתי את "callet" שמציין את בהיים ככובע מרופד. באנגלית משתמשים בביטוי "arming cap". לא נשאר הרבה מידע על הפריט הזה. מה שכן ידוע הוא שכובעים אלו היו עשויים מברזל ומעור. קלוד בלר חושב שהצורה של הכובעים האלו הייתה זהה לכובעים רגילים של אותה תקופה והם היו כמו קפוצ'ון "coif". את הכובעים האלו חבשו מעל ה-"coif", כדי ליצור את יציבותה של הקסדה על הראש של הלוחם⁶¹.

57Wendelin Boeheim, s. 31

58Wendelin Boeheim, s. 31

59Joinville, Natalis de Wailly, p. 300

60Wendelin Boeheim, s. 34

61Claude Blair, p. 34

התפתחות של מגנים בצבא של האירופאים במהלך המסעות הצלב

ציוד ההגנה האחרון שצריך לתאר הינו מגן. בזהה לשריון וקסדה של לוחם, המגנים עברו אבולוציה מורכבת לאורך מסעות הצלב. אני חייב להגדיש שלמגנים היו שתי פונקציות. האחת - ההגנה ושנייה, ולא פחות חשובה – פונקציה הרלדית. אבירים היו רגילים לצייר את הסמלים שלהם על המגנים.

קלוד בלר הבחין כי הפונקציה הרלדית של המגנים הינה לתייעודו של בעל המגן. תמונות לוחמים בעלי מגנים מעוטרים הציורים שאנו רואים על השטיח מבאיה מוכיחים את הטענה של בלר. לפיכך כבר במאה הי"א ניתן לראות את הפונקציה הרלדית של המגנים. החל מסוף המאה הי"ב האבירים והאצולה ככלל ציירו את הסמלים האישיים שלהם. גם המסדרים של האבירים ציירו את הסמלים של המסדר על המגן ולפעמים גם היה אפשר לזהות את מעמדו ותפקידו של האביר עקב צורה וציור.

על השטיח מבאיה אנו יכולים לזהות שני סוגים של מגנים. הסקסים מצוידים במגנים גדולים בצורה של עיגול או סגלגל, הקעור פנימה למרכז של המגן. הנורמנים של וילאים השתמשו במגן שנקרא "עפיפון" (kite shield) או מגן נורמני⁶².

אוקשט סבור שהנורמנים השתמשו במגנים עגולים כמו הסקסים על השטיח מבאיה עוד לפני המאה הי"א. הסיבה לכך היא טקטיקה של לחימה רגלית. קצת לפני כיבוש אנגליה ועד אמצע המאה הי"ב, מגן "עפיפון" מחליף את הצורה של המגן העגול. בסביבות 1220 המגנים ה"עפיפונים" קטנים וצורת הגימור של החלק העליון שלהם הינה ישרה ולא חצי עגול⁶³.

בלר חושב שהשינוי התחיל ב-1150 והסתיים ב-1200 עד שהמגן ה"עפיפון" לבש צורה של משולש. לאורך המחצית הראשונה של המאה הי"ג, המגן הזה קטן עד שבשנת 1250 המגן המשולש הפך יותר קעור כלפי פנים. בסביבות 1270 ה"עפיפון" שוב חוזר לעיצוב השטוח ובצורה זו היה המגן הנפוץ ביותר אצל האבירים עד לתחילת של מאה ה-15.

62Claude Blair, p. 183

63Ewart Oakeshott, p. 113

סוג אחר של המגנים לפי הצורה העגולה, בלר מחלק לשני סוגים: מגן עגול גדול בצורה של מטרה שנקרא "target" או "targe" וצורה שנייה היא מגן עגול קטן הנקרא "buckler". בלר מדגיש שהמגנים האלו היו מגנים של מעמד הנמוך ושימשו אך ורק חיילים רגליים⁶⁴.

מבחינת האסטרטגיה של הלחימה לאורך כל ההיסטוריה, מגנים היו מתחלקים למגנים של חיילים רגלים ומגנים של פרשים. אוקשט היה סבור שהמגן החשוב בתקופה של ימי הביניים היו המגן שימש את הפרשים, אך ציין שמגנים של חיילים רגליים התחלקו גם הם לכמה סוגים והצביע על מגן בשם "mantlet" המיועד לקשתים. המגן הזה היה דומה למגנים העתיקים של הרומאים⁶⁵.

רוב המגנים בתקופת מסעות הצלב היו עשויים מעץ. אפשר למצוא הוכחה לכך אצל ז'ואנוויל. בסעיף 235 יש תיאור של לפני הקרב אל-מנצורה, אירופאים הותקפו ע"י המוסלמים במעבר הנהר. ז'ואנוויל מספר שהנהר היה מכוסה בחניתות, מגנים, סוסים ובני אדם, כאשר סוסים והאנשים טבעו, המגנים לא. ניתן היה להסביר זאת ע"י כך שהמגנים היו עשויים מעץ⁶⁶.

מה עוד ניתן להסיק מן המקורות הראשוניים על המגנים? בתקנון הטמפלרי המגן נקרא "l'écu"⁶⁷. כאשר המלך לואי הקדוש קופץ למים כדי להגיע לחוף, לחייליו, המגן תלוי צווארו (סעיף 162). ז'ואנוויל מאבד את המגן שלו בתחילת הקרב אל-מנצורה (סעיף 224) ונאלץ להגן על עצמו בעזרת מעיל מרופד של סרצני⁶⁸.

בסיפור של ז'ואנוויל מוזכרים עוד שני סוגים מגנים: "roelle" – מגן עגול קטן, שהשתמשו בו קשתים (סעיף 240) ו-"targe" – המגן של חיילים רגלים (סעיף 273)⁶⁹. מכאן אפשר לשער ש-"l'écu" – זה מגן של אבירים בכוונה שזה

64Claude Blair, p. 183-184

65Ewart Oakeshott, p. 113

66Joinville, Natalis de Wailly, p. 130

67Alain Desgrais, p. 171-172

68Joinville, Natalis de Wailly, p. 90-91, 122-123

69Joinville, Natalis de Wailly, p. 132, 151

מגן ה"עפיפון", "roelle" – זה "buckler", ו-"targe" זה "target". סביר שסוגים שלו ראינו בשמות "mantlet" או "talevas".

סיכום

השפעתם של מסעות הצלב להתפתחות השריון האירופאי הייתה ענקית, אלה היו הגורם הבונה והמכווין את האבולוציה של השריון באירופה. אפשר לבחון את ההשפעה הזו משני היבטים – פונקציה הגנתית של השריון ופונקציה חברתית-מעמדית.

פעמיים נכבשה ירושלים ע"י הצלבנים ופעמיים נכבשה היא מידיהם. במהלך עבודה זו מצאתי קורלציה ישירה בין אובדן ירושלים מידי הצלבנים לאבולוציה של השריון. גלי התפתחות המהירה של ציוד ההגנה צצים מיד לאחר הפסד בקרני חטין - ניצחוננו של צלאח א דין ולאחר כיבוש ירושלים ע"י האויבים.

גל ראשון של התפתחות אבולוציונית זאת ניתן לזהות בחיפוש אחר הצורה המושלמת לשריון גוף. אלמנטים נוספים מתחברים לשריון הטבעות. הקסדה הנורמנית מפסיקה לענות לדרישות האבירים וממנה מתפתחים שלושה סוגים נוספים של קסדות. המגן האבירי גם משנה את צורתו כדי להגן על הפרש מפני ירי הקשתים המוסלמיים.

גל שני של ההתפתחות המהירה מתרחש ע"י תהליך של אופטימיזציה הציוד ההגנה. אירופאים מחפשים שתי מטרות: למקסם את ההגנה של האבירים ולהוזיל את הציוד של המעמד הנמוך שלוחם, מבלי לפגוע ברמת המיגון. כך שריון הטבעות עם שרוול הקצר (hauberjon) הוחלף במעילים מרופדים.

יחד עם תהליך האבולוציה של השריון באירופה ניתן לזהות את אימוצים מזרחיים כמו הימצאות ריפוד בשריונים. אלמנטים של ציוד ההגנה כמו כובע מרופד, טורבן "aketon", "lambrequin" ו-"khazaghand" הינם השלכות ישירות של חדירה של תורת הלחימה המזרחית למערב.

את ההשפעה הגדולה של מסעות הצלב להתפתחות השריון ניתן לראות בכך שאימוץ השימוש בקשתות המורכבות הוביל לחיפוש של מיגון אידיאלי אשר הביא לשקיעה של עידן שריון הטבעות באירופה, ותחילת עידן של שריון פלטות

ברזל. התפתחותה של הקסדה האבירית לשלושה סוגים בזמן מסעות הצלב נתנה כוח מחץ להמצאתן של עשרות סוגי הקסדות באירופה החל ממאה ה"ד.

השפעה שנייה של מסעות הצלב על התפתחות האירופאית גרמה להיוולדות של הרלדיקה צבאית ומעמדית. אלמנטים שונים של המיגון קיבלו משמעות נוספת בנוסף להגנה. שריון התחלק לשריון של אצולה ולשריון של עם פשוט. צמחה תופעה של ציורים של סמלים על ה-"surcoat" ועל המגנים של האבירים.

היבט אחרון אך חשוב ביותר מבחינתי – זוהי חשיבותם של מקורות ראשוניים בלימוד העבר. בעבודתי הוכחתי את הסכנות שעלולות להכשיל את הניסיונות של החוקרים לגלות את האמת כאשר הם אינם פונים לשפת המקור. שנים חולפות ומשמעותן של מילים משתנה, ולכן מתרגמים שאינם מומחים בתחום, גורמים לסתירות ואפילו לטעויות קריטיות.

תופעה זו יצרה פרדוקס, כאשר העבודות הישנות יותר, שבאופן תיאורטי התבססו על פחות מקורות עדיין מדויקות יותר מפני שקרובות יותר למשמעויות המסרים המקוריים. היבט נוסף של הסוגיה הזו היא רמה נמוכה יותר של התרגומים לאנגלית. איני יכול להכריז שזוהי טנדנציה רווחת, אך בעבודה הזאת נתקלתי בסתירות רבות בתרגומים לאנגלית בהשוואה לצרפתית.

נושא השריון במסעות הצלב מרתק מאוד. במבט ראשוני הנושא נחקר היטב, אך למרות זאת כשלומדים אותו יותר לעומק מתגלה צורך בבדיקה נוספת בדגש על המקורות הראשוניים.

ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים

Ambroise et Gaston Bruno Paulin. *L'Estoire de la Guerre Sainte. Histoire en vers de la troisième croisade, 1190-1192*, Paris: Imprimerie Nationale, 1897

Desgris, Alain. *Organisation et vie des Templiers: sociologie féodale d'Orient et d'Occident*. Paris: G. Trédaniel éditeur, 1997

Ibn Munqidh, Usama. *The book of contemplation: Islam and the Crusades*. Trans. by Paul M. Cobb, London: Penguin, 2008

Ibn Shaddad, Baha'al-Din Yusuf. *The rare and excellent history of Saladin: or, al-Nawadir al-Sultaniyya wa'l-Mahasin al-Yusufiyya*. Trans. By Donald Sidney Richards, Aldershot, UK: Ashgate, 2002

Ibn Shaddad, Beha ed-Din, *Anecdotes et beaux traits de la vie de Sultan Youssof à Recueil des Historiens des Croisades. Historiens orientaux*. T. III. Paris, 1844

Joinville, Jean. *The memoirs of the Lord of Joinville*. Trans. by Ethel Kate Wedgwood, London: J. Murray, 1906

Joinville, Jean. *The memoirs of the Lord of Joinville*. Trans. by Ethel Kate Wedgwood, Whitefish, Montana: Kessinger Publishing, 2010

Joinville, Jean, and Natalis de Wailly. *Jean, sire de Joinville: Histoire de Saint Louis; Credo; et Lettre à Louis X.*, Paris: Librairie de Firmin Didot frères, fils et cie, 1874

Joinville, Jean. *Vie de Saint Louis*. Paris: Dunod, 1995.

Margaret of Jerusalem/Beverly and Thomas of Beverly/Froidmont, Her Brother, her Biographer, <http://www.umilta.net/jerusalem.html>, retrieved 20.5.14

Upton-Ward, J.M. *The rule of the Templars the French text of the Rule of the Order of the Knights Templar*. Woodbridge, Suffolk, UK: Boydell Press, 2008

מקורות משניים

Agrigoroaei, Vladimir. "The Vlachs and the Troubadour. Brief Analysis of Three Poems by Raimbaut de Vaqueiras" in *Studia Patzinaka*, 6, (2008), pp. 37-57

Michaud, J. Fr., and Joseph Toussaint Reinaud. *Bibliothèque des croisades*. Paris: A.J. Ducollet, V. III, 1829

Blair, Claude. *European Armour*, New York: Macmillan Company, 1959

Boeheim, Wendelin. *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig, 1890

Gallica. Bibliothèque nationale de France. Bibliothèque numérique: <http://gallica.bnf.fr>

David Nicolle, *Arms and Armour of the Crusading Era, 1050-1350: Western Europe and the Crusader States*, Barnsley: Greenhill Books, 1999

Nicolle, David. *Warriors and Their Weapons around the Time of the Crusades: Relationships Between Byzantium, the West and the Islamic World*, Farnham: Ashgate, 2002

Melville, Marion. *La Vie des Templiers*, Paris: Gallimard, 1974

Nickel, Helmut. "A Crusader's Sword: Concerning the effigy of Jean d'Alluye" in *Metropolitan Museum journal*, Vol. 26 [1991]

Norris, Michael. Arkenberg, Rebecca. *Medieval art: a resource for educators*. New York: Metropolitan Museum of Art's teacher-training program, 2005

Oakeshott, Ewart. *A Knight and His Armor*, Chester Springs, PA: Dufour Editions, 1997